

АНОТАЦІЯ

Дячук Н. М. Формування англомовної аудитивної компетентності учнів старших класів закладів загальної середньої освіти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 014 Середня освіта – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2021.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що в ньому вперше теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено методику формування англомовної аудитивної компетентності учнів старших класів закладів загальної середньої освіти, яка передбачає поетапне формування навичок і вмінь англомовного аудіювання з використанням аудіо- та відеоподкастів; застосування підсистеми вправ і завдань, спрямованої на розвиток психофізіологічних механізмів аудіювання, формування вмінь глобального, детального та критичного аудіювання, вмінь використовувати стратегії аудіювання та розвиток мотивації; уточнено сутність і структуру англомовної аудитивної компетентності старшокласників із виокремленням її складових (знань, навичок, умінь, стратегій аудіювання, психофізіологічних механізмів, досвіду, цінностей, та мотивації); уточнено та доповнено критерії відбору навчальних матеріалів для формування англомовної аудитивної компетентності старших школярів.

Практичне значення дослідження полягає у розробці комплексів вправ і завдань для формування англомовної аудитивної компетентності учнів старших класів закладів загальної середньої освіти з використанням подкастів, розробці методичних рекомендацій щодо використання різних видів подкастів (відповідно до авторської класифікації) у навчанні учнів старших класів аудіювання англійською мовою.

На основі здійсненого у дослідженні аналізу науково-методичної літератури з'ясовано сучасний стан вивчення питання формування

англомовної аудитивної компетентності. Досліджено основні психофізіологічні та лінгводидактичні особливості аудіювання як виду мовленнєвої діяльності, який ґрунтується на процесах сприйняття, пам'яті, уваги та мислення й залежить від рівня сформованості мовленнєвих умінь реципієнта, його досвіду, емоційного стану, мотивації та якісних і кількісних характеристик тексту, який прослуховується. Встановлено, що функціонування пам'яті є основою для механізму ймовірного прогнозування, котрий включає в себе лінгвістичне, змістове і структурне прогнозування та дозволяє шляхом порівняння мовних сигналів із стереотипами, закладеними в свідомості реципієнта, передбачати інформацію та відновлювати прогалини в її сприйнятті з метою розуміння мовлення співрозмовника. Оскільки обробка інформації, сприйнятої на слух, здійснюється на сигніфікативному, пресупозиційному, інтенційному, конотативному та когнітивному рівнях, необхідно враховувати та розвивати психофізіологічні механізми, що беруть участь у процесі аудіювання з метою успішного формування іншомовної аудитивної компетентності.

У ході дослідження визначено труднощі аудіювання, пов'язані з особливостями організації процесу аудіювання, мовними та позамовними факторами, індивідуальними особливостями реципієнта та умовами сприйняття. Відповідно до окреслених труднощів запропоновано шляхи їх подолання з метою ефективного формування іншомовної аудитивної компетентності та підготовки учнів до спілкування у ситуаціях реальної комунікації. На основі аналізу труднощів формування аудитивної компетентності сформульовано закономірності навчання іншомовного аудіювання старшокласників, спрямовані на досягнення практичної, розвивальної, виховної та лінгвокультурної мети аудіювання.

Проаналізовано підходи до навчання аудіювання. Згідно з першим, аудіювання розглядається як засіб формування інших компетентностей та умінь учнів, тоді як другий наголошує на необхідності здійснення аудіювання заради навчання учнів аудитивних умінь, ознайомлення їх із стратегіями

аудіювання та можливостями їх використання для отримання очікуваного результату та досягнення цілей аудіювання. Визначено, що поєднання обох підходів, зокрема формування аудитивної компетентності заради формування аудитивних умінь на початкових етапах і використання на пізніших етапах аудіювання як способу отримання інформації, активізації пізнавального інтересу учнів та засобу формування мовленнєвих умінь учнів та формування мотивації до вивчення іноземної мови дозволить здійснити оптимальну та ефективну організацію навчального процесу.

Конкретизовано основні загальнодидактичні (посильності та доступності, послідовності, активності пізнавальної діяльності, виховної цінності, різноманітності, новизни, інформативності) та методичні (загальні: наявності проблемної ситуації, відповідності культурним реаліям; специфічні: автентичності, виразного мовлення, якісного звучання та зображення, мотиваційної спрямованості) критерії відбору навчальних матеріалів для формування англійської аудитивної компетентності учнів старших класів закладів загальної середньої освіти.

На основі проаналізованих наукових джерел визначено, що достатня кількість вправлянь у прослуховуванні текстів дозволяє сформувати стійкі навички і вміння аудіювання. Прослуховуючи тексти різної тематики та довжини, учні вдосконалюють слухову пам'ять, тренують увагу, навчаються виокремлювати ключову інформацію, яка допомагає розуміти основну думку повідомлення. Повторюваність сприяє оптимізації кінцевого результату та досягненню мети аудіювання. Критерій різноманітності забезпечується шляхом відбору різних типів текстів на широкий спектр тем, що дозволяє активізувати пізнавальну діяльність учнів, формувати в них інтерес до вивчення мови, реалізовувати індивідуальний підхід у викладанні англійської мови та добирати тексти чи відео для аудіювання, які містять інформацію, що відповідає інтересам учнів, готує їх до ситуацій реального спілкування та обраної в майбутньому професійної діяльності.

У ході дослідження розроблено модель організації процесу формування англомовної аудитивної компетентності старшокласників із використанням подкастів. У межах запропонованої моделі навчання здійснювалося на трьох етапах: підготовчому, етапі безпосереднього навчання та завершальному етапі. Контроль рівнів сформованості зазначеної компетентності здійснювався впродовж усього навчання у вигляді поточного, тематичного (після завершення тематичного блоку) та підсумкового контролю (в кінці семестру). Безпосереднє навчання здійснювалося на початковому, середньому та просунутому етапах, кожен з яких мав на меті формування певних складових елементів аудитивної компетентності та передбачав виконання низки вправ і завдань.

На підставі власних досліджень і здобутків вітчизняних та зарубіжних учених розроблено підсистему вправ і завдань для формування англомовної аудитивної компетентності учнів старших класів закладів загальної середньої освіти з використанням подкастів. Розроблена підсистема вправ і завдань опирається на уточнені та доповнені нами критерії відбору навчальних матеріалів і передбачає послідовне та поетапне виконання завдань у ході прослуховування подкастів. На початковому етапі вправи і завдання спрямовані на активізацію відповідних механізмів, що складають основу успішного аудіювання, зокрема пам'яті, уваги, імовірного прогнозування, навчання стратегій аудіювання. Вправи і завдання середнього етапу формування аудитивної компетентності старшокласників мають на меті формування умінь глобального, детального та критичного аудіювання, які сприяють розумінню основної думки повідомлення, допомагають визначати ключову інформацію, звільняючи пам'ять від другорядної та дозволяють сформувати ціннісні орієнтири учнів, їхню життєву позицію, вміння мислити й продукувати нові ідеї, які будуть корисними не лише для ефективного спілкування, а й у майбутній професійній діяльності. Просунутий етап, який є завершальним етапом навчання, має на меті сформувати поряд з аудитивними вміннями творчо й неординарно мислити, продукувати нові ідеї.

Проведено методичний експеримент з метою перевірки дієвості реалізації розробленої методики формування англомовної аудитивної компетентності учнів старших класів закладів загальної середньої освіти з використанням створеної підсистеми вправ і завдань. Для діагностики рівня сформованості англомовної аудитивної компетентності старшокласників визначено дескриптори рівнів сформованості англомовної аудитивної компетентності старшокласників на основі чотирьох критеріїв (розуміння загального змісту повідомлення, розуміння деталей повідомлення, аналіз та оцінка почутого, здатність використовувати мовленнєві навички та вміння у процесі комунікації на основі почутого).

За результатами післяекспериментального зрізу доведено ефективність розробленої методики для формування англомовної аудитивної компетентності з використанням подкастів і доцільність її використання з виконанням учнями створеної підсистеми вправ і завдань. Експериментальна апробація авторської методики лягла в основу укладення методичних рекомендацій щодо організації навчання англомовного аудіювання учнів старших класів закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: англомовна аудитивна компетентність, подкасти, модель навчання, критерії відбору навчального матеріалу, учні старших класів закладів загальної середньої освіти, стратегії аудіювання, психофізіологічні механізми аудіювання, глобальне аудіювання, детальне аудіювання, критичне аудіювання.

RESUME

Diachuk N. The development of English listening competence of senior students of comprehensive schools. Qualifying scientific paper. As a manuscript.

Thesis for the Doctor of Philosophy Degree, specialty 014 – Secondary education. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, 2021.

The scientific novelty of the research lies in the fact that the methodology of the development of English listening competence of senior students of comprehensive schools with the use of podcasts, which provides for the gradual development of English listening skills and abilities using audio and video podcasts, application of a subsystem of exercises and tasks aimed at the development of psychophysiological mechanisms of listening, the formation of skills of global, detailed and critical listening, the ability to use listening strategies and the development of motivation, is theoretically substantiated, developed and experimentally tested for the first time; the essence and structure of English listening competence of senior school students are clarified and its components (knowledge, skills, abilities, listening strategies, psychophysiological mechanisms, experience, values, and motivation) are pointed out; the criteria for the selection of educational materials for the development of English listening competence of senior students have been clarified and supplemented.

The practical significance of the paper lies in creating a subsystem of exercises and tasks for the development of English listening competence of senior students of comprehensive schools using podcasts, the development of guidelines for the use of different types of podcasts (according to the author's classification) in teaching senior students to be effective listeners.

Based on the analysis of scientific and methodological investigations carried out in the thesis, the current state of study of the development of English listening competence is clarified. The main psychophysiological and linguodidactic features of listening as a type of speech activity which is based on the phenomena of

perception, memory, attention and thinking, and depends on the level of language skills of the recipient, his or her experience, emotional state, motivation and qualitative and quantitative characteristics of the text which is being listened to are investigated. It has been established that the functioning of memory is the basis for the mechanism of prediction, which includes linguistic, semantic and structural prediction and allows, by means of comparing speech signals with stereotypes embedded in the consciousness of the recipient, predicting information and compensating for the flaws in its perception to ensure understanding of an interlocutor. The processing of the information perceived through listening on various levels of perception emphasizes the need for taking into account and training the psychophysiological mechanisms involved in the listening process in order to successfully develop foreign language listening competence.

The study identified listening difficulties related to the organization of the listening process, linguistic and non-linguistic factors, individual characteristics of the recipient and the conditions of perception. In accordance with the outlined difficulties, ways of overcoming them have been proposed in order to effectively develop foreign language listening competence and prepare students for verbal interaction in course of real communication. Based on the analysis of the difficulties of listening competence development, the principles of teaching foreign language listening to senior students are proposed, aimed at achieving the practical, developmental, educational as well as linguistic and cultural purpose of listening.

Two approaches to developing listening skills are analysed. According to the first one, listening is seen as a means of developing other competences and skills of students, while the second approach emphasizes the need for listening with the aim of teaching students the peculiarities of perceiving oral English, making them aware of listening strategies and possibilities of using them in order to achieve good results and accomplish goals set in listening tasks. It has been determined that the combination of both approaches, in particular teaching listening as a means of developing other competences and skills of students at the initial stages of the development of listening competence, and developing listening skills as a means of

obtaining information, activating students' cognitive interest and developing students' language skills at later stages of the development of listening competence will allow for optimal and effective organization of the educational process.

The main general didactic (feasibility and accessibility; sequence; cognitive activity; educational value; diversity; novelty; informativeness) and methodological (general: problem-solving; cultural correspondence; specific: authenticity; clarity of speech; good quality sound and image; motivation) criteria for the selection of educational materials for the development of English listening competence of senior students of general secondary schools are specified.

Based on the analysed scientific literature, it has been determined that a sufficient number of listening exercises contributes to developing listening skills and abilities. Listening to texts on different topics and of various length, students improve their auditory memory, attention, and learn to identify key information that helps them understand the main idea of the message. Repetitiveness helps to optimize the final result and achieve the goal of listening. The criterion of diversity is ensured by selecting different types of texts on a wide range of topics, which allows to intensify students' cognitive activity, develop their interest in learning the language, implement an individual approach to teaching English and select texts or videos for listening that contain information interesting to students, prepares them for real communication and their future profession.

In the course of the research a model of organization of the process of the development of listening competence of senior students at comprehensive schools with the use of podcasts was developed. Within the proposed model, the development of listening skills was carried out in three stages: preparatory, training and final stage. The control of the levels of the development of listening competence was carried out throughout the three stages in the form of current, thematic (after completion of a thematic block) and final testing (at the end of the semester). The stage of training was carried out on the basis of initial, main and advanced training stages, each of which aimed to form certain components of listening competence and involved a number of exercises and tasks.

On the basis of our research and the achievements of Ukrainian and foreign scientists, the subsystem of exercises and tasks for the development of English listening competence of senior students of comprehensive schools with use of podcasts has been developed. The developed subsystem of exercises and tasks is based on the criteria of the selection of educational materials specified and supplemented in the thesis and provides consistent and step-by-step performance of tasks while listening to podcasts. At the initial stage, the tasks are aimed at activating the relevant mechanisms that form the basis of successful listening, including memory, attention, prediction and listening strategies. The tasks of the main stage of the development of listening competence of senior students are aimed at developing global, detailed and critical listening skills, which help to understand the main idea of the message, identify key information and withdraw unnecessary information from the memory, at the same time allowing students to form a set of values, develop their life position, improve thinking skills and produce new ideas that will be useful not only for effective communication, but also in their future profession. The advanced stage, which is the final stage of learning, aims to form, along with listening skills, the ability to think creatively and to come up with new ideas.

An experiment was conducted to verify the effectiveness of the proposed methodology for the development of English listening competence of senior students of comprehensive schools using the created subsystem of exercises and tasks. To diagnose the level of English listening competence of senior students, the description of English listening competence levels of senior students has been provided on the basis of four criteria (understanding the general content of the message; understanding the details of the message; analysis and evaluation of the information perceived; ability to use language skills when communicating).

According to the results of the post-experimental testing, the effectiveness of the proposed methodology for the development of English listening competence using podcasts and its feasibility have been proved. Experimental testing of the methodology developed by the author of the thesis formed the basis for the suggested

set of methodological recommendations for the organization of English listening training for senior students in comprehensive schools.

Key words: English listening competence, podcasts, learning model, criteria for the selection of educational material, senior students of comprehensive schools, listening strategies, psychophysiological mechanisms of listening, global listening, detailed listening, critical listening.